

Online ISSN 2335-2388

mokslo darbai transactions

RESPECTUS PHILOLOGICUS

2013 Nr. 24 (29)

RESPECTUS PHILOLOGICUS Nr. 24 (29)

MOKSLINIS TĖSTINIS LEIDINYS

Leidžia Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas ir Jano Kochanovskio universiteto Humanitarinis fakultetas Kielcuose du kartus per metus (balandžio 25 d. ir spalio 25 d.).

Mokslo kryptis: filologija (04H). Mokslo sritys: gramatika, semantika, semiotika, sintaksė (H 352), bendroji ir lyginamoji literatūra, literatūros kritika, literatūros teorija (H 390).

Pagrindinės kalbos: lietuvių, lenkų, anglų, rusų.

CZASOPISMO NAUKOWE

Wydawcy: Uniwersytet Wileński – Wydział Humanistyczny w Kownie oraz Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach. Ukazuje się dwa razy w roku: 25 kwietnia i 25 października.

Kierunek naukowy: filologia (04H). Dyscypliny naukowe: gramatyka, semiotyka, semantyka, syntaktyka (H 352), literatura ogólna i porównawcza, krytyka literacka, teoria literatury (H 390).

Podstawowe języki: polski, litewski, angielski i rosyjski.

ONGOING ACADEMIC PUBLICATION

Published twice a year (April 25, October 25) by Vilnius University Kaunas Faculty of Humanities and The Jan Kochanowski University in Kielce Faculty of Humanities.

Scientific field: philology (04H). Research areas: grammar, semantics, semiotics, syntax (H 352), general and comparative literature, literary criticism, literary theory (H 390).

The journal accepts articles and correspondence written in English, Lithuanian, Polish, and Russian.

DUOMENŲ BAZĖS / BAZY DANYCH / ABSTRACTING AND INDEXING

Elektronische Zeitschriftenbibliothek (2002) Arianta (2002)	Frei zugängliche E-Journals Universitätsbibliothek Regensburg Naukowe i branżowe polskie czasopisma elektroniczne Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego
Balcan Rusistics (2004)	Russian Language, Literature and Cultural Studies
C.E.E.O.L. (2005)	Central and Eastern European Online Library DFG Nationallizenzen
EBSCO (2006)	Humanities International Complete Humanities Source Current Abstracts Humanities International Index TOC Premier
MLA (2007)	Modern Language Association International Bibliography
Index Copernicus (2008)	Index Copernicus International Journal Master List
Lituanistika (2011) Linguistic Bibliography Online (2012) Ulrichs (2013)	The database of the humanities and social sciences in Lithuania Brill Leiden, Netherlands Ulrich's Periodicals

PATIKRA / WERYFIKACJA / VERIFICATION

Redakcijos adresas / Adres redakcji / Address of the editorial board

Žurnalas „Respectus Philologicus“
Vilniaus universitetas
Kauno humanitarinis fakultetas
Muitinės g. 8, LT-44280 Kaunas, Lietuva

Respectus Philologicus
Vilnius University
Kaunas Faculty of Humanities
Muitines 8, Kaunas 44280, Lithuania

Tel. +370 37 750 536

El. paštas / E-mail respectus@gmail.com

Interneto svetainė / Strona internetowa / Homepage <http://filologija.vukhf.lt>

Moksliniai ir kalbos redaktoriai / Redakcja naukowa i językowa / Proof-readers

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (lietuvių kalba / język litewski / Lithuanian language)
Kazimierz Luciński, Beata Piasecka (lenkų kalba / język polski / Polish language)
Algis Braun (anglų kalba / język angielski / English language)
Eleonora Lassan, Viktorija Makarova (rusų kalba / język rosyjski / Russian language)

Vertimas / Tłumaczenie / Translation

Beata Piasecka, Živilė Nemickienė

Pagrindinė redaktorė / Redaktor prowadzący / Publishing editor

Viktorija Makarova

Print ISSN 1392-8295, Online ISSN 2335-2388

© Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, 2013

© Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach, 2013

REDAKTORIŲ KOLEGIJA — KOLEGIUM REDAKCYJNE

- Eleonora Lissan** VU KHF profesorė, habil. dr. (04H), Lietuva, *vyriausioji redaktorė*
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr hab. (04H), Litwa, *redaktor naczelny*
- Kazimierz Luciński** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr. (04H), Lenkija, *vyriausiosios redaktorės pavaduotojas*
 Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab. (04H), Polska, *zastępcza redaktora naczelnego*
- Irina Oukhvanova-Shmygova** Baltarusijos valstybinio universiteto profesorė, dr. (04H), Baltarusija, *vyriausiosios redaktorės pavaduotoja*
 Profesor Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego, dr (04H), Białoruś, *zastępcza redaktora naczelnego*
- Gabija Bankauskaitė-Sereikienė** VU KHF profesorė, dr. (04H), Lietuva, *atsakingoji sekretorė*
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa, *sekretarz kolegium*
- Daiva Aliūkaitė** VU KHF docentė, dr. (04H), Lietuva
 Docent Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa
- Danutė Balšaitytė** VU Užsienio kalbų instituto profesorė, dr. (04H), Lietuva
 Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Instytut Języków Obcych, dr (04H), Litwa
- Wiesław Caban** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr. (05H), Lenkija
 Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab. (05H), Polska
- Renato Corsetti** Romos universiteto „La Sapienza“ profesorius, habil. dr. (04H), Italija
 Profesor Uniwersytetu Rzymskiego „La Sapienza“, dr hab. (04H), Włochy
- Anatolij Chudinov** Uralo valstybinio pedagoginio universiteto profesorius, dr. (04H), Rusija
 Profesor Uralskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego, dr (04H), Rosja
- Hans-Jürgen Diller** Bochumo Ruhro universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Vokietija
 Profesor Uniwersytetu Ruhry w Bochum, dr hab. (04H), Niemcy
- Aloyzas Gudavičius** Šiaulių universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Lietuva
 Profesor Uniwersytetu w Šiauliai, dr hab. (04H), Litwa

- Laima Kalėdienė** Lietuvių kalbos instituto vyriausioji mokslo darbuotoja, profesorė, dr. (04H), Lietuva
Starys pracownik naukowy, profesor w Instytucie Języka Litewskiego, dr (04H), Litwa
- Juris Kastinš** Latvijos universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Latvija
Profesor Uniwersytetu Łotewskiego w Rydze, dr hab. (04H), Łotwa
- Asta Kazlauskienė** Vytauto Didžiojo universiteto profesorė, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Witolda Wielkiego, dr (04H), Litwa
- Jurij Kleiner** Sankt Peterburgo universiteto profesorius, habil. dr. (04H), Rusija
Profesor Uniwersytetu w Sankt Petersburgu, dr hab. (04H), Rosja
- Aleksandras Krasnovas** VU KHF profesorius, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa
- Jadvyga Krūminienė** VU KHF profesorė, dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr (04H), Litwa
- Jurgita Mikelionienė** Kauno technologijos universiteto docentė, dr. (04H), Lietuva
Docent Uniwersytetu Technologicznego w Kownie, dr (04H), Litwa
- Gerald E. Mikkelson** Kanzaso universiteto profesorius, dr. (04H), JAV
Profesor Uniwersytetu w Kansas, dr (04H), USA
- Olegas Poliakovas** VU KHF profesorius, habil. dr. (04H), Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego – Wydział Humanistyczny w Kownie, dr hab. (04H), Litwa
- Marek Ruszkowski** Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr. (04H), Lenkija
Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab. (04H), Polska
- Yuri Stulov** Minsko valstybinio lingvistikos universiteto profesorius, dr. (04H), Europos „Amerikos studijų asociacijos“ Baltarusijos filialo prezidentas, Baltarusija
Profesor Państwowego Uniwersytetu Lingwistycznego w Mińsku, dr (04H), prezes białoruskiej filii Europejskiego Stowarzyszenia Studiów Amerykanistycznych, Białoruś
- Leona Tokor** Jeruzalės Žydų universiteto profesorė, habil. dr. (04H), Izraelis
Profesor Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie, dr hab. (04H), Izrael

---

EDITORIAL BOARD

Eleonora Lissan	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania, <i>editor-in-chief</i>
Kazimierz Luciński	Professor (04H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland, <i>deputy editor-in-chief</i>
Irina Oukhvanova-Shmygova	Professor (04H), Belarusian State University, Belarus, <i>deputy editor-in-chief</i>
Gabija Bankauskaitė-Sereikienė	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania, <i>managing secretary</i>
Daiva Aliūkaitė	Associate Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Danutė Balšaitytė	Professor (04H), Vilnius University (Institute of Foreign Languages), Lithuania
Wiesław Caban	Professor (05H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland
Renato Corsetti	Professor (04H), Sapienza University of Rome, Italy
Anatolij Chudinov	Professor (04H), Ural State Pedagogical University, Russia
Hans-Jürgen Diller	Professor (04H), Ruhr University Bochum, Germany
Aloyzas Gudavičius	Professor (04H), Šiauliai University, Lithuania
Laima Kalėdienė	Professor (04H), Senior Researcher, Institute of the Lithuanian Language, Lithuania
Juris Kastinš	Professor (04H), University of Latvia, Latvia
Asta Kazlauskienė	Professor (04H), Vytautas Magnus University, Lithuania
Jurij Kleiner	Professor (04H), St. Petersburg State University, Russia
Aleksandras Krasnovas	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Jadvyga Krūminienė	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Jurgita Mikelionienė	Associate Professor (04H), Kaunas University of Technology, Lithuania
Gerald E. Mikkelsen	Professor (04H), The University of Kansas, USA

Olegas Poliakovas	Professor (04H), Vilnius University (Kaunas Faculty of Humanities), Lithuania
Marek Ruskowski	Professor (04H), The Jan Kochanowski University in Kielce, Poland
Yuri Stulov	Professor (04H), Minsk State Linguistic University, President of European Association for American Studies in Belarus, Belarus
Leona Toker	Professor (04H), The Hebrew University of Jerusalem, Izrael

TURINYS / SPIS TREŚCI

I. PROBLEMOS IR SPRENDIMAI / PROBLEMY I ICH ROZWIĄZANIA

- Aleksandras Krasnovas** (Lietuva / Litwa). Individuali ir bendruomeninė tapatybė bei jų sąveika grožinėje literatūroje..... 11
- Oleg Leszczak** (Lenkija / Polska). Społeczny i empiryczny charakter transcendentального antropocentryzmu Immanuela Kanta: problem istoty człowieczeństwa 21
- Bernard Sypniewski, M. Frankel Sypniewski** (JAV / USA). Patterns of Thought..... 36
- Наталья Клушина** (Rusija / Rosja). Интенциональный аспект современной стилистики..... 50

II. FAKTAI IR APMASTYMAI / FAKTY I ROZWAŻANIA

- Yuri Stulov** (Baltarusija / Białoruś). The Cityscape in the Contemporary African-American Urban Novel 65
- Анна Дашенко** (Ukraina / Ukraina). Личностное измерение стиля И-ань: ценностные установки Ли Цинчжао 72
- Gintarė Aleknavičiūtė** (Lietuva / Litwa). Domestication in the Translation of D. Brown's *The Da Vinci Code*..... 87
- Anna Wzorek** (Lenkija / Polska). Olgi Tokarczuk gra z regułami powieści kryminalnej (na podstawie *Prowadź swój plug przez kości umarłych*) 98
- Simona Amankevičiūtė** (Lietuva / Litwa). Kognityvusis požiūris į stereotipinius moters įvaizdžius vizualiojoje reklamos erdvėje..... 108
- Елена Казимянец** (Lietuva / Litwa). *Снег* в русской языковой картине мира 121
- Oskar Gawlik** (Lenkija / Polska). On *If* and *Whether* Complement Clauses of *See*, *Wonder*, and *Know* in Contemporary Spoken Academic American English: A Corpus-Based Study..... 131
- Евгений Зубков** (Lenkija / Polska). Словоупотребления *ксива* и *малява* в русском уголовном дискурсе..... 142
- Mihaela Culea** (Rumunija / Rumunia). “Middle Ground,” “Duality,” and “Diversimilarity” as Responses to Postcolonial and Global Challenges in Chinua Achebe's *The Education of a British-Protected Child* and *No Longer at Ease* 151
- Malgorzata Krzysztofik** (Lenkija / Polska). *Recepta duszna i cielesna przeciw powietrzu morowemu* ks. Hieronima Powodowskiego (XVI w.) – antropologiczny model lektury..... 162
- Malgorzata Przeniosło** (Lenkija / Polska). Nauczyciele akademicy na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie w okresie międzywojennym..... 176

III. NUOMONĖ / OPINIE I POGLĄDY

- Элеонора Лассан** (Lietuva / Litwa). О причинах вечности сказочных сюжетов
(на материале сказки «Мальчик с пальчик»)..... 194

IV. KONFERENCIJŲ MEDŽIAGA / MATERIAŁY KONFERENCYJNE

- Leszek Szymbański** (Lenkija / Polska). Language Awareness in an Internet Chat Room 203

V. SKAUDŪS KLAUSIMAI / DRAŹLIWE KWESTIE

- Viktorija Makarova** (Lietuva / Litwa). Priešo įvaizdžio formavimas Lietuvos žiniasklaidos
priemonėse: lenkų klausimas..... 213

VI. MOKSLINIO GYVENIMO KRONIKA / KRONIKA ŻYCIA NAUKOWEGO

Konferencijų apžvalgos / Konferencje

- Jurgita Astrauskienė** (Lietuva / Litwa). Tarptautinės mokslinės konferencijos „Tarp eilučių:
lingvistikos, literatūrologijos, medijų erdvė“ *TELL ME 2013* apžvalga 222

- Tatiana Larina** (Russia). Searching for Understanding in Cross-Cultural Communication.... 225

Knygų recenzijos / Recenzje książek

- Лара Синельникова** (Ukraina / Ukraina). ЧЕРВИНСКИЙ, П., 2012. *Язык советской
действительности: Семантика позитива в обозначении лиц*..... 230

- Michał Mazurkiewicz** (Lenkija / Polska). *Sport w sztuce. Sport in Art.* 2012.
M. KOZIOŁ, D. PIEKARSKA, M. A. POTOCKA (eds.)..... 237

- Anonsai / Zapowiedzi** 239

VII. REIKALAVIMAI STRAIPSNIAMS /

- ZASADY OPRACOWYWANIA PUBLIKACJI** 240

- VIII. MŪŠŲ AUTORIAI / NASI AUTORZY** 248

CONTENTS

I. PROBLEMS AND SOLUTIONS

Aleksandras Krasnovas (Lithuania). The Interaction of Personal and Communal Identities in Literature	11
Oleg Leszczak (Poland). On the Social and Empirical Nature of Kant's Transcendental Anthropocentrism: The Problem of Human Nature	21
Bernard Sypniewski, M. Frankel Sypniewski (USA). Patterns of Thought.....	36
Natalia Klushina (Russia). The Intentional Aspect of Modern Stylistics	50

II. FACTS AND REFLECTIONS

Yuri Stulov (Belarus). The Cityscape in the Contemporary African-American Urban Novel ...	65
Ganna Dashchenko (Ukraine). The Identity Dimension of the <i>Yi-An</i> Style: The Value System of Li Qingzhao.....	72
Gintarė Aleknavičiūtė (Lithuania). Domestication in the Translation of D. Brown's <i>The Da Vinci Code</i>	87
Anna Wzorek (Poland). Olga Tokarczuk's Game with the Rules of Criminal Novels: The Case of <i>Plough Through the Bones of the Dead</i>	98
Simona Amankevičiūtė (Lithuania). Cognitive Approach to the Stereotypical Placement of Women in Visual Advertising Space	108
Jelena Kazimianec (Lithuania). Snow in the Russian Language Picture of the World.....	121
Oskar Gawlik (Poland). On <i>If</i> and <i>Whether</i> Complement Clauses of <i>See</i> , <i>Wonder</i> , and <i>Know</i> in Contemporary Spoken Academic American English: A Corpus-Based Study.....	131
Eugene Zubkov (Poland). Word Usage of <i>Ксива</i> and <i>Малыва</i> in Russian Criminal Discourse	142
Mihaela Culea (Romania). "Middle Ground," "Duality," and "Diversimilarity" as Responses to Postcolonial and Global Challenges in Chinua Achebe's <i>The Education of a British-Protected Child</i> and <i>No Longer at Ease</i>	151
Malgorzata Krzysztofik (Poland). The Anthropological Model of Reading "Prescription for Soul and Body Against Epidemic Air" by 16 th Century Priest Hieronim Powodowski	162
Malgorzata Przenioslo (Poland). The Academics at Stefan Batory University in Vilnius During the Interwar Period.....	176

III. OPINION

- Eleonora Lassar** (Lithuania). On the Imperishable Reasons of Fairy-Tale Plots:
The Case of *Tom Thumb* 194

IV. CONFERENCE MATERIAL

- Leszek Szymański** (Poland). Language Awareness in an Internet Chat Room 203

V. SENSITIVE ISSUES

- Viktorija Makarova** (Lithuania). The Formation of the Image of the Enemy
in Lithuanian Media Outlets: The Polish Question 213

VI. SCIENTIFIC LIFE CHRONICLE**C o n f e r e n c e s**

- Jurgita Astrauskienė** (Lithuania). Review of the International Scientific Conference
“Thought Elaboration: Linguistics, Literature, Media Expression” (TELL ME 2013) 222

- Tatiana Larina** (Russia). Searching for Understanding in Cross-Cultural Communication.... 225

B o o k r e v i e w s

- Lara Sinelnikova** (Ukraine). CZERWINSKI, P., 2012. *The Language of Soviet Reality: The Semantics of Positive Personal Evaluations* / ЧЕРВИНСКИЙ, П., 2012. *Язык советской действительности: Семантика позитива в обозначении лиц* 230

- Michał Mazurkiewicz** (Poland). *Sport w sztuce. Sport in Art*. 2012.
M. KOZIÓŁ, D. PIEKARSKA, M. A. POTOCKA (eds.)..... 237

- A n n o u n c e m e n t s** 239

- VII. REQUIREMENTS FOR PUBLICATION** 240

- VIII. OUR AUTHORS** 248

I. PROBLEMOS IR SPRENDIMAI / PROBLEMY I ICH ROZWIĄZANIA

Aleksandras Krasnovas

Vilniaus universitetas

Kauno humanitarinis fakultetas

Muitinės g. 8, LT-44280, Kaunas, Lietuva

Tel. +370 37 422 604

El. paštas: aleksandrask61@gmail.com

Moksliniai interesai: hermeneutika, recepcijos teorija, literatūros sociologija, vidinis monologas, XX amžiaus lietuvių literatūros istorija

INDIVIDUALI IR BENDRUOMENINĖ TAPATYBĖ BEI JŲ SĄVEIKA GROŽINĖJE LITERATŪROJE

Šis straipsnis – dalis didesnio kolektyvinio darbo, kuriame tiriama multikultūrinių Lietuvos pasienio miestelių bendruomenių atmintis ir tapatybė. Tyrimui pasirinktas Vilkyškių miestelis ir jo apylinkės. Straipsnio tikslas – ištirti, kaip asmens ir bendruomenių tapatybės problemos reiškiasi šioms bendruomenėms priklausiusių rašytojų grožinėje kūryboje. Tyrimo medžiaga – Klaipėdos krašto ir Mažosios Lietuvos gyvenimą vaizduojančių prozininkų (I. Simonaitytės ir A. Petraitytės) romanai. Aiškinantis asmens ir bendruomenės tapatumo bei jų sąveikos teorinius aspektus, remiamasi hermeneutiko M. Heideggerio ir kultūros sociologo A. Giddenso individualaus ir kolektyvinio tapatumo sampratomis. Asmens tapatumą formuoja dvi patirties formos: tiesioginė juslinė patirtis ir vadinamoji medijuota (igyta per tarpininkus) patirtis. Straipsnyje analizuojama, kaip I. Simonaitytės ir A. Petraitytės romanuose bendruomeninė tradicija, svarbiausieji tautinio tapatumo dėmenys perduodami iš kartos į kartą, kas lemia, kad vieni dėmenys yra sugeriami natūraliai, kiti su tam tikromis pastangomis, o treči iš viso atmetami. Didžiausią įtaką asmens tapatumui daro „mažoji šeima“, kiek mažesnę – „didžioji šeima“, įtakos turi ir artimoji kaimo ar miestelio bendruomenė, taip pat viešąjį gyvenimą lemianti „didžioji bendruomenė“.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: literatūros sociologija, asmens tapatybė, bendruomeninė tapatybė, atmintis.

Šis straipsnis – dalis didesnio kolektyvinio tyrimo, kurio objektas yra multikultūrinių Lietuvos pasienio miestelių bendruomenių atmintis ir tapatybė.¹ Tyrimui pasirinkti miesteliai: Žeimelis – prie Latvijos, Vilkyškiai – prie Rusijos (Kaliningrado srities, anksčiau buvęs Vokietijos sudėtyje) ir Valkininkai – prie Lenkijos (anksčiau buvęs Lenkijos sudėtyje). Šio straipsnio

tikslas – ištirti, kaip asmens ir bendruomenių tapatybės problemos reiškiasi šioms bendruomenėms priklausančių ar bent joms artimų rašytojų grožinėje ar memuarinėje kūryboje. Rasti daugiau ar mažiau žinomų rašytojų, gimusių ir augusių minėtuose miesteliuose, nepavyko, todėl buvo pasirinkti rašytojai, kilę iš tų miestelių apylinkių ir savo kūriniuose vaizduojantys tų vietovių žmonių bei bendruomenių gyvenimą.

Šiame straipsnyje tiriama vieno iš trijų miestelio – Vilkyškių ir jų apylinkių – bendruomeninės atminties ir tapatybės

¹ Straipsnis parengtas vykdant Lietuvos Mokslo Tarybos remiamą mokslinį tiriamąjį projektą „Atmintis ir tapatybė: multikultūrinių pasienio bendruomenių tyrimas“, sutarties Nr. MIP-110.

problematika, kiek ir kaip ji atsispindi bei kaip interpretuojama grožinėje kūryboje. Tyrimo **objektu** pasirinkti skirtingais istoriniais laikotarpiais sukurti romanai: Ievos Simonaitytės *Vilius Karalius* (I d. 1939 m.; II d. 1959 m.) ir Astridos Petraitytės *Šaktarpio metas* (I kn. *Mažoji Martukė* 2005 m., II kn. *Tirškalius Liepa* 2006 m.). Abiejuose nagrinėjamuose romanuose vaizduojamas XX a. pirmojo ketvirčio Klaipėdos krašto vietovių, artimų Vilkyškių miesteliui, gyvenimas (žinoma, kaip ir kituose grožiniuose kūriniuose, čia nėra istoriškai ir geografiškai konkrečių vietos nuorodų, tačiau apie veiksmo vietą galima spręsti iš daugybės netiesioginių duomenų, o kai kada ir iš tikrų vietovių, miestelių pavadinimų). To meto Vilkyškiuose ir jo apylinkėse, kaip galima spręsti iš istorinių šaltinių ir analizuojamų romanų, šalimais gyveno įvairių tautų – lietuvių, vokiečių, žydų, čigonų – bendruomenės, neretai priklausančios skirtingoms religinėms konfesijoms. Būtent tokios istoriškai susiklosčiusios XX a. pirmojo ketvirčio multikultūrinės visuomenės tyrimas gali būti produktyvus, o jo rezultatai pritaikytini ir globalizacijos sąlygomis vis daugiau multikultūriškumo bruožų įgyjančiam nūdienos gyvenimui.

Problemos iširtumas. Lietuvių literatūros moksle tradicijų ir tapatybės problema nėra nauja, tačiau ji daugiausia tyrinėjama grynai literatūrinėje plotmėje, aiškinantis literatūrinės tradicijos bei nacionalinio tapatumo klausimus. Darbų, kuriuose tradicijų bei asmens tapatumas būtų siejamas su konkrečia vietoje, jos specifika, ypač besireiškiančia bendruomenės daugiatautiškumo bei daugiakonfesiškumo pavidais, visai nėra, tad šis darbas pakankamai originalus.

Metodologinės atramos. Šiame darbe remiamasi kultūros ir literatūros sociologi-

jos nuostatomis, viena svarbiausių – literatūros kūrinyje atsispindi savojo laiko visuomenės, taip pat ir tos visuomenės mažesnės dalies, lokalių vietovės bendruomenės, struktūrą, socialinius santykius, papročius, tradicijas ir jų perdavimo mechanizmus. Didžiausias lietuvių literatūros sociologijos autoritetas yra Vytautas Kavolis, tad straipsnyje daugiausia remiamasi jo knygoje *Sąmoningumo trajektorijos. Lietuvių kultūros modernėjimo aspektai* (Chicago, 1986) išbandyta metodologija. Kita metodologinė atrama – anglų sociologo ir kultūros teoretiko Anthony Giddens'o moderniosios epochos asmens tapatumo ir netapatumo problematikos tyrinėjimai (*Modernybė ir asmens tapatumas. Asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje* (Vilnius, 2000)). Vertingų metodologinių nuostatų rasta ir Rasos Paukštytės-Šaknienės studijoje „Tradacijos sampratos šiuolaikinėje Lietuvoje“ (2012).

Asmens ir bendruomenės tapatumo teoriniai aspektai

Aiškinantis atminties ir tapatumo esmę ir tai, kaip viena veikia kita, būtina aptarti, kaip šiuolaikinis humanitarinis mokslas traktuoja asmenybę ir paties žmogaus savivoką. Apibūdinant asmenybę dažniausiai konstituciniais jos bruožais laikomi tapatumas ir tęstinumas laike – be šių savybių ji subyrėtų, taptų skirtingų neintegruotų situacinių būvių rinkiniu. Vienas autoritetingiausių XX amžiaus filosofų, fenomenologas Martinus Heideggeris taip apibūdina asmens tapatumą. „Į klausimą „kas“ atsakoma remiantis tuo, kad aš esu „aš pats“, „subjektas“, „pats“. „Kas“ yra tai, kas išlaiko tapatumą santykių ir išgyvenimų kaitoje ir kartu sueina į santykį su šia įvairove. Ontologiškai mes jį suprantame

me kaip nuolat egzistuojantį tam tikrame uždaramame regione, kaip kažką aukščiausia prasme esantį pagrindu, kaip *subjectum*. Jis kaip „tas pats“ įvairovės kaitoje išlaiko „pats“ pobūdį“ (Heideggeris 1992: 64). Kita vertus, tas „aš“, „tas pats“, išlaikantis tapatumą santykių ir išgyvenimų kaitoje, nėra monada, pats sau šaltinis ir priežastis. Grynojo „aš“ nėra ir apskritai negali būti. Kaip sako Heideggeris, „niekada betarpiškai neegzistuoja ir nėra duotas grynas subjektas be pasaulio. Ir pagaliau niekada nėra betarpiškai duotas izoliuotas „aš“ be kitų“ (1992: 66). Taigi „aš“ savivoka, „aš“ vidinio ir išorinio, socialinio turinio formavimasis neišvengiamai susijęs su išoriniu pasauliu ir „kitais“. Žmogus net negali jausti egzistencinio saugumo, nesugerdamas į save ir neperimdamas išorinio pasaulio tikrovės ir „kitų“. Toks „sugėrimas“ kartu yra ir asmens tapatumo šaltinis, nes šis tapatumas formuojasi išmokstant skirti, kas yra „aš“ ir kas „ne aš“. Tikrovės perėmimas gali būti tiesioginis, betarpiškai juslinis, bet taip žmogus gali „sugerti“ tik pačią artimiausią, galima sakyti, ranka, ausimis ir akimis pasiekiamą erdvę. Didžioji pasaulio dalis asmenybės savastimi tampa vadinamosios medijuotos patirties dėka. „Tikrovė nėra tik „čia ir dabar“, tiesioginio juslinio suvokimo kontekstas, ji yra tapatumas ir kaita to, ko nėra – šių akimirką nematau arba iš tikrųjų niekada su tuo tiesiogiai nesusidūriau, o tiesiog pripažįstu tai kaip esantį „ten“. Todėl apie išorinę tikrovę daugiausia sužinome iš medijuotos patirties. Nors dauguma turtin gesnių tokios patirties tekstūrų priklauso nuo diferencijuotų lingvistinių detalių, išorinės tikrovės savybės pradedamos suvokti daug anksčiau“ (Giddens 2000, 62).

Kokie yra reikšmingiausi medijuotos, netiesioginės patirties šaltiniai ir perdavimo būdai realiame gyvenime ir kaip jie atspin-

dimi grožinėje literatūroje ir konkrečiuose analizei pasirinktuose romanuose?

Kadangi asmenybės socializacija intensyviausiai vyksta vaikystėje, tai pagrindinis ir reikšmingiausias medijuotos, netiesioginės patirties šaltinis yra tėvai. Vienas iš tėvų, o kartais ir abu kartu dažnai atlieka, sociologijos terminais kalbant, „pirmojo globėjo“ funkciją. „Pasitikėjimas egzistenciniais realybės pagrindais emociiniu, o iš dalies ir kognityviniu požiūriu grindžiamas pasitikėjimu asmenimis, kuris įgyjamas ankstyvoje vaikystėje. <...> Pirmųjų globėjų meilės ugdomas pamatinis pasitikėjimas lemtingai susieja asmens tapatumą su kitų vertinimais. Pamatinio pasitikėjimo numatomas ryšys su pirmaisiais globėjais iš esmės yra pasąmoningas socialumas, kuris ankstesnis už „Aš“ ir „mane“ ir yra svarbiausias bet kokio jų diferencijavimo pagrindas.“ (Giddens 2000: 55–56).

Antrasis socialinio tapatumo šaltinis yra artimiausioji – šeimos – aplinka: tėvų tarpusavio santykiai, požiūris į „mane“ ir į kitus mano brolius bei seseris, mano santykiai su broliais, dėdėmis, tetomis, pusbroliais ir t.t. Tai „didžiosios šeimos“ įtaka. Trečiasis įtakos ratas – santykiai su šalia, bet už šeimos ribų esančiais žmonėmis: kaimo ar miestelio kaimynais, bendraamžiais, tai yra su „mane“ supančia bendruomene. Šie trys „aš“ branduolį supantys ratai paprastai suvokiami kaip sava, gimtoji erdvė, tai, kas joje yra, įvardijama kaip „mes“. Tai savas, daugiau ar mažiau nekonfliktiškas pasaulis, kuriame žmogus jaučiasi daugiau ar mažiau saugus ir užtikrintas, nes socializacijos procese jis jau spėjęs sugerti šį pasaulį reguliuojančius papročius ir taisykles.

Ketvirtąjį, bene labiausiai „įtarpintą“ koncentrinį ratą sudaro tolimesnio pasaulio asmenys ar reiškiniai. Tie asmenys dažniausiai yra „didžiosios bendruome-

nės“ – valstybės, tautos, administracinio valdžios ar bažnyčios aparato atstovai, kurie dažniausiai suvokiami kaip svetimi, kaip „jie“. Tik vėliau, socializacijos procesui gilėjant, ateina gebėjimas skirstyti šio tolimojo pasaulio atstovus į savus ir svetimus, su vienais tapatintis, nuo kitų atsiriboti. Šiam pasauliui dažniausiai priskiriami ir kitų tautinių ar konfesinių bendruomenių atstovai.

Tarp asmenį supančių socialinių koncentrinų ratų vykstant informacijos ir patirčių mainams, bendruomeninė patirtis įgyja papročių, įpročių, rutininių elgsenos formų, galiausiai moralės normų ir idėjų pavidalus. Asmens tapatumas ugdomas įvairiais lygmenimis ir būdais sugeriant bendruomeninėje atmintyje sustingdytas kolektyvinės patirties formas. Vienas iš svarbiausių tokio „sugėrimo“ indų – įvairaus tipo pasakojimai. Pasakojimai gyvu žodžiu, taip pat pateikti kitomis formomis – per religinę šventę giedama giesmė, mokykloje girdimu mokytojo žodžiu, knyga, laikraščiu, galiausiai toje aplinkoje sukurtais meno kūriniais – literatūros, vaizduojamojo, audiovizualinio meno kūriniais.

Suprantama, klaidinga būtų interpretuoti bendruomeninės patirties perėmimą kaip vienkryptį mechaniską judėjimą: iš bendruomenės – per pasakojimo mediatorių – į asmeninę patirtį. Ta medijuota patirtis turi pereiti asmenybinį sieta. „Kiekvienas asmuo selektyviai reaguoja į įvairius tiesioginio ar medijuoto patyrimo, sudarančio *Umwelt*, šaltinius. <...> Visi individai aktyviai, nors jokiū būdu ne visada sąmoningai, selektyviai įtraukia daugelį medijuoto patyrimo elementų į savo kasdienį elgesį. Tai niekada nebūna atsitiktinis ar pasyvus veiksmas, kaip būtų galima manyti remiantis koliažo efekto vaizdiniu. Pavyzdžiui, laikraštis pateikia informacijos koliažą lygiai taip

pat, kaip – tik platesniu mastu – jį pateikia ir visas kokioje nors srityje ar šalyje pardavinėjamų laikraščių pluoštas. Tačiau kiekvienas skaitytojas primeta tai įvairovei savąją tvarką pasirinkdamas, kurį laikraštį skaityti – ir apskritai, ar skaityti – ir aktyviai atrinkdamas jo turinį.“ (Giddens 2000, 240–241).

Asmens ir bendruomenės santykių dialektika mišrias bendruomenės vaizduojančiuose romanuose

Kaip aptarėsi asmens tapatumo kristalizacijos ir bendruomeninės atminties perdavimo sąveika atsispindi, tiksliau, yra interpretuojama Klaipėdos krašto istorijai (XX amžiaus pirmojo ketvirčio istorijai) skirtuose romanuose? Apskritai Klaipėdos krašto lietuvininko tipas ryškiai įkūnytas lietuvių grožinės literatūros pradininko Kristijono Donelaičio *Metuose*. Galima teigti, kad tame kūrinyje pateikti šio etninio lietuvių tipo bruožai bei savybės kartojasi kitų, vėlesnių rašytojų kūryboje – I. Simonaitytės *Aukštųjų Šimonių likime* (1935), *Viliuje Karaliuje* (I d. 1939, II d. 1956), autobiografinėje trilogijoje *O buvo taip* (1960), Astridos Petraitytės *Šaktarpio mete* (I kn. 2005, II kn. 2006). Ieva Simonaitytė, visuotinai pripažinta visos lietuvių literatūros klasikė, kartu yra laikoma „tvirtai lokali rašytoja“ (Brogienė 1987: 7). „Klaipėdos krašto gamtovaizdis, istorija ir žmonių likimai – tai jos kūrybos turinys, problematikos pradžių pradžia, meninių idėjų aruodas visam gyvenimui. <...> Visas šis kūrybinis derlius ir Klaipėdos kraštas, visa Mažoji Lietuva – vienas nedalomas luitas.“ (Ten pat: 7). „Šios rašytojos romanai ir apysakos ypač prasmingai skamba K. Donelaičio tradicijų kontekste, nes juose daugiausia vaizduojamas lietuviškas kaimas, susidūręs su germanizacijos pavojum ir socialine

priespauda“ (Ten pat: 7). Taigi germanizavimo tema vyrauja visoje I. Simonaitytės kūryboje, taip pat ir romane *Vilius Karalius*. Kaip žinoma, nuo XIII a. kryžiuočių užkariuotose baltų žemėse jų palikuonys germanai engė ir naikino autochtonus prūsus ir lietuvius, vykdė nuoseklią nutautinimo politiką, siekė užslopinti papročius, kalbą, kultūrą. Rašytojai kaip tik labiausiai rūpėjo lietuvninko, atsidūrusio didesnės tautos kultūros apsuptyje, slegiamo svetimos valdžios administracinio aparato, situacija, laikysena ir tautinio tapatumo išlaikymo galimybė. Būtent šis kūrybos aspektas iškelia I. Simonaitytę iš regioninių rašytojų tarpo ir paverčia nacionalinio masto rašytoja. Iš esmės Klaipėdos krašto lietuvninkų kovos už tautinę savastį ir jų likimai tam tikra prasme modeliuoja visos tautos likimą įvairiose istorinėse epochose – ar tai būtų rusifikacija caro Rusijos, ar sovietizacija Tarybų Sąjungos, ar, galiausiai, globalizacija Europos Sąjungos sąlygomis...

Taigi kaip tokiomis tautos dalies (lietuvninkų) išlikimui ekstremaliomis sąlygomis bendrame asmens-bendruomenės kūne cirkuliuoja tiesioginės ir medijuotos patirties kraujas? Kaip ir kokiais keliais bendruomeninė tradicija, svarbiausieji tautinio tapatumo dėmenys perduodami iš kartos į kartą, kas lemia, kad vieni dėmenys yra sugeriami natūraliai, kiti su tam tikromis pastangomis, o tretį iš viso atmetami? Kas yra tas žaizdras, kuriame pavieniai tradicijos elementai susilydo į asmenybės pagrindą sudarantį monolitą? Analizuojami literatūros kūriniai vienareikšmiškai teigia – tai šeima. Tad pirmiausia apžvelkime pirmąjį medijuotos patirties, vaidinančios esmingiausią vaidmenį formuojant asmens tapatumą, šaltinį – santykius su tėvais.

Šių santykių reikšmė ir įtaka tolesniam asmenybės tapatumui pabrėžta jau pirmuo-

siuose romano *Vilius Karalius* puslapiuose. Simboliškai prasmingi yra pirmosios romano dalies „Paskutinis Šalteikių Šalteikis“ pirmojo skyriaus „Laidotuvės“ pavadinimai. Šiame skyriuje vaizduojama paskutiniojo Šalteikių giminės atstovo Adomo mirtis ir laidotuvės. Beje, simboliški yra ne tik dalies ir skyriaus pavadinimai, bet ir veikėjo vardas, nukeliantis skaitytoją į vaizduojamos lietuvninkų istorijos atkarpos pradžių pradžią – kaip ir biblinis Adomas (pirmasis žmogus) nukelia mus į žmonijos pradžią. Laidotuvių karštinės nukamuota Adomo duktė Katrė Karalienė ieško vyresniojo sūnaus, kuris galėtų padėti kitiems namiškiams, bet niekur jo neranda. Nuėjusį į kluoną pabūti prie savo tėvo karsto, randa prie jo rymančią jauniausiąjį sūnų Martynuką. Savo vaikišku protu niekaip nesusitaikydamas su mirtimi, Martynukas dabar prisimena ankstesnius pokalbius su seneliu, kurie vedė į neįsivaizduojamai tolimus praeities laikus. „Didelė ir be galo įdomi naujiena“ jam buvo tai, kad senelis taip pat turėjo „tokį senelį, kaip tu mane. Ir savo prosenelį dar prisimenu“ (Simonaitytė 1982: 8). Senelis ir jo pasakojimai Martynukui yra gyvas laidininkas į tolimąjį praeities pasaulį, į kurį šaknimis remiasi dabartinis Martynuko chronotopas. Senelis pasakoja savotišką vietinio pasaulio (Šalteikių kaimo) sukūrimo istoriją-mitą. „O paskui čia jau pasistatė daugiau ūkininkų: šioje pusėje Vilkas, Vanagas, Putrius, ten, anoj pusėj, – Lapė, Stagaras, Jurjonas, Žiobrė.“

Martynas vis dar nebeatsiminė, apie ką senelis buvo kalbėjęs, bet dabar jis nustebo:

- Jurjonas ir Žiobrė? Juk aš jokio Jurjono ir jokio Žiobrės nepažįstu, tėtukai.
- Taigi Jurjonas, – beveik rūsčiai atsakė jam senis. – Berods, šiandien

ten gyvena Kuršaitis, o į Žiobriškę atėjo Jūraitis... kaip į Šalteikių gyvenimą Karalius... – senis Šalteikis vėl sunkiai dūsavo. Jo balsas drebėjo.“ (Ten pat: 10).

Šioje scenoje regime medijuotos patirties perdavimo mechanizmą, kuriame tiesiogiai dalyvauja dvi kartos – seneliai ir anūkai, tėvų karta šiuo atveju eliminuojama. Sociologė Rasa Paukštytė-Šaknienė skiria penkis tradicijos ir papročių perdavimo būdus. „<...> tiek tradicijos, tiek papročiai iš kartos į kartą perduodami žodžiu arba stebint ir dalyvaujant bei patiems įsitraukiant į tą veiklą. Visais atvejais šeima yra pagrindinė terpė, kurioje ir vyksta šis procesas. Perdavimas vyksta keliais pateikėjų išskirtais būdais šeimoje: 1) seneliai – tėvai – vaikai; 2) tėvai – vaikai; 3) seneliai – anūkai. Ketvirtas būdas – į patirties perdavimo ir įsisavinimo procesą įtraukiami giminės ir penktas – ši misija atliekama dar platesniame žmonių rate – visuomenėje“ (Paukštytė-Šaknienė 2012: 213). Bet romane kur kas dažniau vaizduojamas pirmasis bendruomeninės patirties (kolektyvinės atminties) perdavimo mechanizmas, vadinamasis „seneliai – tėvai – vaikai“ būdas. Antai Martynukas, sėdėdamas prie senelio karsto, prisimena, kaip juokdavosi iš jo, matydamas, kaip dreba senelio rankos: „Kai jis sriubą srėbdavo, pilno šaukšto niekada negalėdavo pasemti ir kišti į burną – visada apsipildavo priešakį“ (Simonaitytė 1982: 9). Išgirdęs senelio dūsavimus („Dieve, Dieve, atimk mane, nebeneriu čia būti“), Martynukas, jausdamas instinktyvią kalnę, klausia motinos, kodėl senelis nenori čia būti. Atsakydama motina be sąmoningų didaktinių užmojų, tiesiog pusiau instinktyviai steigdama tradicijos tęstinumą ir įtvirtindama pasaulio tvarką, aiškina sūnui: „Tu žaimijiesi iš tėtuko, dėl to jis ir nori mirti. Palauk, kad pasensi, tavo

rankos daug labiau drebės dėl to, kad tu šiandien iš senelio šaipais. Dievulis pyksta ant tokių nedorų vaikų ir tave kuriądien už tai nubaus.“ (Ten pat: 9). Ši tiesioginio tradicijų perdavimo per tris kartas tvarka garantuoja ir savotiškai idilišką socialinio gyvenimo tvarką, kurią labai gražiai apibūdina vienas iš I. Simonaitytės kūrybos tyrinėtojų Vytautas Kubilius: „Romano pradžioje Karalių namai yra iškili lietuviškų papročių, etikos ir galvosenos tvirtovė, kaip kitame Aukštųjų žemės pakrastyje kadaise buvę Šimonių namai. Kas šventadienį šeima sėdasi prie mišknygių ir skardžiais balsais traukia lietuviškas giesmes. <...> Jokio siautimo – orūs judesiai, lėta kalbėsena, pakilus susikaupimas. <...> Šituose namuose nebūna rietenų, čia tvirtos paklusnumo vyresniesiems normos, čia viešpatauja rimties, mylinčio gerumo ir skaisčios moralės dvasia; čia niekad neatšaukiama tai, kas buvo pasakyta. O virš šios kasdieninės laukininko gyvenimo tvarkos driekiasi nepajudinama visatos tvarka: dievulis viską mato ir žino, jis atlygins už gerus ir blogus darbus, be jo valios nė plaukas nuo galvos nenukris. <...> Tai pereito amžiaus lietuviybės taktika: izoliuotis nuo visko, kas plaukia iš vokiečių miestų, užsidaryti savo miesto ir kalbos aplinkoje, gintis nuo bet kokių pokyčių, kurie gali tik sunaikinti šitą atskirumą...<...> Ar galėjo ši taktika išsaugoti Mažosios Lietuvos lietuviybę XX amžiuje?“ (Kubilius 1987: 207–208).

Pamatinio egzistencinio pasitikėjimo Martynukas semiasi iš senelio, bet stipriausi emociniai ryšiai sieja jį su motina. Tad, pasitelkus A. Giddenso terminus, motina yra „pirmasis globėjas“, lemiantis jo santykius su artimąja ir tolimąja aplinka bei sudarantis filtrą, per kurį Martyno sąmonė atsijoja įvairius medijuotos patirties pavidalus, vienus priimdama (susitapatindama), kitus atmesdama (distancijuodamasi). Būtent ši

„pirmojo globėjo“ prizmė esmingai formuoja Viliaus asmens tapatumo struktūrą.

Visai kitaip yra su vyresniuoju Katrės Karalienės sūnumi Viliumi. Senelio laidotuvių dieną Martynas nesitraukia nuo senelio karsto („koks tas vaikelis visai ipatiškas!“ – sako kažkuris laidotuvių dalyvių), o Vilius išdūmęs kažkur į laukus ir motina negali jo prisišaukti. Po laidotuvių jis priskrenta prie motinos sesers vyro Tautrimo – to paties kaimo žmogaus, dabar gyvenančio Berlyne ir ten gavusio „gerą vietą“ – valdišką tarnybą. Tautrimas Viliui yra tarsi lieptas tarp dviejų pasaulių: savojo, artimo, pažįstamo, bet kartu apkerpėjusio, atsiduodančio pelėsiams, atsitvėrusio nuo „didžiojo pasaulio“, kuriam atstovauja vokiška kultūra.

Romane tas vokiškas pasaulis nuo lietuvininkų yra daugiau ar mažiau nutolęs, tarsi pridengtas miglos skraiste, tačiau tiesiogiai veikiantis artimajį pasaulį. Vokiečiai tik retkarčiais esmingiau įsiveržia į lietuvininko gyvenamąją sferą kaip svetimas, neretai bauginantis gaivalas. Tuo labiau, kad dažniausiai tai būna su prievartos, valdžios aparatu ir vokiečių kultūra susiję veikėjai: seniūnai, viršaičiai, žandarai, mokytojai, pastoriai. Tiesioginių kontaktų su šiais vokiškos kultūros atstovais *Viliuje Karaliuje* nėra daug, jie šmėžuoja veiksmo paribiuose.

Stipriausią įtampos lauką sukuria santykiai su to paties artimojo pasaulio atstovais, kurie, būdami lietuviais, mokėdami lietuvių kalbą, tuo pat metu šalinasi savojo pasaulio, stengiasi pabrėžti priklausymą kitam tariamai aukštesniam pasauliui, aukštesnei kultūrai. Lietuvininkui, nesikratančiam savo tautinės tapatybės ir motinos kalbos, opozicija „sava – svetima“ yra visiškai aiški ir suprantama, o linkstančiam prie germanų kultūros žmogui šios opozicijos aiškumas jau yra gerokai nusitrynęs, tai, kas anksčiau buvo „sava“, pamažu tolsta, virsta savo

priešingybe, anksčiau natūraliai atrodęs veiksmas ar vertinimas pradeda atrodyti abejotinas ar net smerktinas. Tad tokiems žmonėms santykis su gretima „sava – svetima“ kultūra tampa svarbiausiu tautinės ir asmens tapatybės veiksmu.

Tokiems lietuviams pagal kilmę, bet ne pagal dvasią priklauso ir Tautrimas. Apie save jis sako: „Bet jam, Tautrimui, jau vis vien.“ Šiuo metu jis net užmiršta, kad yra lietuvis. Mat Vokietijos gilumoje lietuviškumo demonstruoti nėra prasmės ir nebūtų gudru. Savo nuostatas Tautrimas teisina tuo, kad „lietuviai jokios ateities jau nebeturi. <...> Nulaukime kelerius metus. Tada, aišku, jau galėsime pinti vainiką – ne laurų, – užteks ir paprastų pušų – ir uždėti ant lietuvių tautos kapo: „Hier ruhen in Frieden die Überreste des einstmaligen...“ (Simonaitytė 1982: 22).

Viliaus pamatinis pasitikėjimas pasauliu grindžiamas pirmiausia santykiu su tėvu. Jis vyriausias sūnus, būsimasis ūkio šeimininkas, todėl tėvas jam, būsimajam įpėdiniui, skiria ypatingą dėmesį. Taigi šiuo atveju pirmuoju vaiko globėju tampa tėvas, per jį Vilių pasiekia visai kito pobūdžio medijuota patirtis negu Martyną per motiną. Viliui formuojasi pragmatiškos, savanaudiškos asmenybės bruožai, jis nejaučia poreikio tapatintis su tautinio (lietuviškojo) tapatumo elementais. Susitikęs su Tautrimu, iškart pajunta trauką prie jo: Tautrimas žavi jį savo kitoniškumu, modernumu, priklausymu tarsi aukštesniam civilizacijos tipui. Tai stiprus masalas jaunam protui, ir Vilius be didesnio vidinio pasipriešinimo, palaikomas išugdyto pragmatizmo, pasuka tautinio indiferentiškumo keliu. Tiesa, retkarčiais, užgautas suvokietėjusių ir savo kilmės besigėdijančių lietuvininkų, jis šūkteli: „Mes esame lietuvininkai!“, bet tai tik trumpalaikė tuščiagarbė reakcija. Jis „neturi jokių svaresnių argumentų pagrįsti lietuvybės

teisėms ir perspektyvoms. Jis negali net pasakyti, ko lietuvninkai gali didžiuotis ir ko privalėtų reikalauti. <...> Prieš srovę ilgai nepaplauksi, o nuo likimo neišbėgsi – tokia pasyvumo ir žlugimo nuotaika tvyro virš Aukštųjų žemės. Vilius Karalius, smarkiai pašūkavęs, net kumščiu pagrasinęs savo skriaudėjams, netrukus savo pirmagimiui parenka vokiškus vardus – Heinz Wilhelm Karalius. Šitokiu ironišku akcentu baigiasi dviejų kultūrų kova lietuvninko sąmonėj, blaškiasi jį tai į vieną, tai į kitą pusę.“ (Kubilius 1987: 210).

Astridos Petraitytės romanas *Šaktarpio metas* yra gana unikalus atvejis visoje lietuvių literatūroje. Pratarmėje autorė teigia, kad romano pagrindą sudaro seno namo palėpėje rasti užrašai iš XX a. pradžios laikotarpio, o tuos užrašus, savotišką dienoraštį, vedusi iš pradžių maža mergaitė, vėliau mergina, o galiausiai moteris ir motina vardu Marta. Laikotarpis prasideda 1908 metais ir baigiasi 1924 metais, kai po sudėtingų peripetijų Vokietijos imperijai priklausęs kraštas galiausiai prijungiamas prie Lietuvos. Kita išskirtinė šio kūrinio ypatybė – tai tarmiška, germanizmais ir slavizmais persunkta kalba, kurią kartais be knygos gale pridėto žodynėlio sunku ir suprasti. Autentiška, vietos koloritą išsaugojusi kalba taip pat yra svarbus (ar tik ne svarbiausias) asmens tapatumo dėmuo, kalbėjimas viena ar kita kalba stipriausiomis gijomis pririša kalbantįjį prie vienos ar kitos kalbinės (vadinasi, ir tautinės, religinės, moralinės) tradicijos, lemia asmenybės struktūrą. Šis romanas, kaip ir I. Simonaitytės *Vilius Karalius*, skirtinas regioninės literatūros tipui.

Romano pradžioje pateikiami aštuonmetės ar devynmetės mergaitės (tikslėnę chronologiją sunku atsekti) išgyvenimai ir patirtys iš artimiausios aplinkos – šeimos,

artimų giminių. Mažoji mergaitė šeimoje auga supama tėvų ir brolių dėmesio bei meilės, tai idiliškai „savas“ pasaulis. Kas yra jos „pirmasis globėjas“ – tėvas ar motina – sunku pasakyti. Atrodo, kad abiejų įtaka daugmaž vienoda, tik kiekvieno savoje sferoje. Motinos įtaka stipresnė formuojant rutiniško kasdienio gyvenimo papročius, o tėvo – formuojant santykį su giminės praeitimi, šeimos tradicija platesne prasme. Emociškai prie tėvo mergaitę labiau pririša ir tėvo laikysena lietuviškumo palaikymo ir išsaugojimo atžvilgiu.

Kaip ir *Viliuje Karaliuje*, čia mergaitė atsidūrusi įtamos lauke tarp „savųjų“ – šeimos bei artimiausių kaimynų, ir „svetimųjų“ – vokiškai kalbančių, lietuviškų papročių nesilaikančių nutautėlių ir vokiečių valdžios aparatą bei kultūrą reprezentuojančių vokiečių pasaulių. Pirmasis susidūrimas su „tolimuoju“ svetimumu pasauliu – tai rengimasis eiti į mokyklą. Lietuviškų mokyklų krašte nebuvo, tad eiti teko į vokišką. Motina pasakoja mergaitei istoriją, ką jai pačiai teko patirti per pirmąją pamoką, kai ji prisipažino mokytojui mokanti tik lietuviškai. „– Ans manęs kažgi ko klaus, o aš anam sakau; „Nesuprantu, pons mokytojau, aš tik lietuviškai suprantu... Vajetau, vajetau! Mamikė suaimanavo, lyg kas skaudėtų, ir man širdikę suspaudė“ (Petraitytė 2005: 12). Pokalbiui baigiantis, mamikė pati paprašo mergaitės, kad su ja daugiau kalbėtų vokiškai; taip ji padėtų dukrelei išvengti tokios gėdos, kokią pati kadaise buvo patyrusi. Taigi abu tėvai formuoja dukrai pasyvaus priešinimosi vokietinimui nuostatas: vokiečių kalbą ir kultūrą perimti tik tiek, kiek tai minimaliai reikalinga gyventi sociume, o šiaip užsikonservuoti artimiausios aplinkos suformuotose papročiuose.

Viliuje Karaliuje Viliaus atžvilgiu Tautrimas atlieka antrojo „globėjo“ vaidmenį,

stumtelėdamas Vilių nuo lietuviškų tradicijų link nutautėjimo. „Šaktarpyje“ panašią funkciją atlieka iš pradžių būsiamasis, o vėliau ir tikrasis vyras Jurgis Liepa. Tai susipratęs lietuvininkas, kuris, nepaisydamas kaimynų, kitų aplinkinių pašaiptos, imasi tautinės savigarbos bei susipratimo gaivavimo darbo. Kitaip tariant, perėjimas iš pasyvaus lietuviybės gynimo, iš aklos gynybos į aktyvų tautinių teisių gynimą žymi vienos tradicijų grandinės laipsnišką nykimą ir tokį pat laipsnišką naujos, aktyvios laikysenos tautiniais klausimais formavimąsi. Taigi šiame romane užfiksuotas tradicijos kaitos procesas, naujos tradicijos gimimo pradžia – tai, ką sociologė R. Paukštytė-Šaknienė vadina „kuriamą tradicija“ (2012: 207–209).

Išvados

Asmens tapatybė formuojasi „sugeriant“ išorinį pasaulį ir „kitus“ dviem būdais: per tiesioginę patirtį ir netiesioginę, medijuotą patirtį.

Kolektyvinėje atmintyje nusėdusi bendruomeninė patirtis įvairiais pavidalais pasiekia individą per kitus žmones, priklausančius skirtingiems bendruomenių tipams. Didžiausią įtaką asmens tapatumui

daro „mažoji šeima“, kiek mažesnę – „didžioji šeima“, įtakos turi ir artimoji kaimo ar miestelio bendruomenė, taip pat „didžioji bendruomenė“ – viešąjį gyvenimą lemiančios tautinės, religinės administracinės bendruomenės.

Grožinė literatūra, pirmiausia romanas, pateikdamas visuminį tam tikros epochos, tam tikros visuomenės gyvenimo pjūvį, sudaro tinkamas prielaidas analizuoti bendruomeninės atminties formavimosi ir perdavimo individui mechanizmus.

Analizuojamuose romanuose pateiktas Klaipėdos krašto lietuvininkų gyvenimas (beje, romanuose vaizduojamos vietovės priklauso pasienio teritorijoms ir yra artimos Vilkyškių miestelio apylinkėms) leidžia identifikuoti tam tikrus tautinės laikysenos tipus, jų susiformavimo mechanizmus, kolektyvinės atminties perdavimo individui būdus.

Nežiūrint pavaizduoto pasaulio lokalumo ir istorinio nuotolio, skiriančio dabartį nuo vaizduojamų įvykių, romanuose pateikti individualaus ir tautinio tapatumo formavimo bei išsaugojimo ypatumai tebėra aktualūs ir mūsų visuomenei, susiduriančiai (tik jau ne lokaliau, o visuotiniu būdu) su naujais individualaus ir tautinio tapatumo derinimo iššūkiais.

Literatūra

BROGIENĖ, R., 1987. Ievos Simonaitytės krašte. In: I. SIMONAITYTĖ. *Raštai*. I tomas. Vilnius: Vaga.

GIDDENS, A., 2000. *Modernybė ir asmens tapatumas*. Vilnius: Baltos lankos.

HEIDEGERIS, M., 1992. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis.

KAVOLIS, V., 1994. *Žmogus istorijoje*. Vilnius: Vaga.

KUBILIUS, V., 1987. *Ievos Simonaitytės kūryba*. Vilnius: Vaga.

Lietuvių literatūros istorija, 1982. II tomas. Vilnius: Vaga.

PAUKŠTYTĖ-ŠAKNIENĖ, R., 2012. Tradicijos sampratos šiuolaikinėje Lietuvoje. *Lituanistica* 58, 2 (88), 206–217.

PETRAITYTĖ, A., 2005. *Šaktarpio metas*. I knyga. Vilnius: Versus Aureus.

PETRAITYTĖ, A., 2006. *Šaktarpio metas*. II knyga. Vilnius: Versus Aureus.

SIMONAITYTĖ, I., 1982. *Vilius Karalius*. Kaunas: Šviesa.

